

Közzététel: 2022. április 12.

A tanulmány címe:

Vándorlásstatistikai definíciók a nemzetközi ajánlások tükrében

Szerző:

URBÁN FERENC,

a Központi Statisztikai Hivatal osztályvezetője

E-mail: Ferenc.Urban@ksh.hu

DOI: <https://doi.org/10.20311/stat2022.4.hu0363>

Az alábbi feltételek érvényesek minden, a Központi Statisztikai Hivatal (a továbbiakban: KSH) *Statisztikai Szemle* c. folyóiratában (a továbbiakban: Folyóirat) megjelenő tanulmányra. Felhasználó a tanulmány vagy annak részei felhasználásával egyidejűleg tudomásul veszi a jelen dokumentumban foglalt felhasználási feltételeket, és azokat magára nézve kötelezőnek fogadja el. Tudomásul veszi, hogy a jelen feltételek megszegéséből eredő valamennyi kárért felelősséggel tartozik.

1. A jogszabályi tartalom kivételével a tanulmányok a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (Szjt.) szerint szerzői műnek minősülnek. A szerzői jog jogosultja a KSH.
2. A KSH földrajzi és időbeli korlátozás nélküli, nem kizárólagos, nem átadható, térítésmentes felhasználási jogot biztosít a Felhasználó részére a tanulmány vonatkozásában.
3. A felhasználási jog keretében a Felhasználó jogosult a tanulmány:
 - a) oktatási és kutatási célú felhasználására (nyilvánosságra hozatalára és továbbítására a 4. pontban foglalt kivétellel) a Folyóirat és a szerző(k) feltüntetésével;
 - b) tartalmáról összefoglaló készítésére az írott és az elektronikus médiában a Folyóirat és a szerző(k) feltüntetésével;
 - c) részletének idézésére – az átvevő mű jellege és célja által indokolt terjedelemben és az eredetihez híven – a forrás, valamint az ott megjelölt szerző(k) megnevezésével.
4. A Felhasználó nem jogosult a tanulmány továbbértékesítésére, hasznoszerzési célú felhasználására. Ez a korlátozás nem érinti a tanulmány felhasználásával előállított, de az Szjt. szerint önálló szerzői műnek minősülő mű ilyen célú felhasználását.
5. A tanulmány átdolgozása, újra publikálása tilos.
6. A 3. a)–c.) pontban foglaltak alapján a Folyóiratot és a szerző(ke)t az alábbiak szerint kell feltüntetni:
„*Forrás: Statisztikai Szemle* c. folyóirat 100. évfolyam 4. számában megjelent, **Urbán Ferenc** által írt, **'Vándorlásstatistikai definíciók a nemzetközi ajánlások tükrében'** című tanulmány (link csatolása)”
7. A Folyóiratban megjelenő tanulmányok kutatói véleményeket tükröznek, amelyek nem esnek szükségképpen egybe a KSH vagy a szerzők által képviselt intézmények hivatalos álláspontjával.

Urbán Ferenc

Vándorlástatisztikai definíciók a nemzetközi ajánlások tükrében

Definitions of migration statistics in the light of international recommendations

URBÁN FERENC,
a Központi Statisztikai Hivatal osztályvezetője
E-mail: Ferenc.Urban@ksh.hu

A szerző a vándorlástatisztikai definíciók változását és az azok harmonizálása érdekében tett nemzetközi szakértői törekvéseket ismerteti, valamint a migrációs adatok előállítására vonatkozó uniós jogszabályokat tárgyalja az ENSZ (Egyesült Nemzetek Szervezete) vonatkozó ajánlásai alapján. A szóban forgó meghatározások mellett az adatforrásokat és azok különböző szempontok szerinti bontásait is áttekinti, hogy megvilágítsa, miként formálódnak az ilyen ajánlások a társadalmi környezet változásával. A hivatalos migrációs statisztikákkal kapcsolatos fő kihívások lényegében ugyanazok maradtak, mint a XX. század elején, az azóta bekövetkezett technológiai változások ezek leküzdésében nyújthatnak segítséget.

TÁRGYSZÓ: vándorlástatisztika, nemzetközi vándorlás, nemzetközi ajánlások

This study describes the changes in the definitions of migration statistics and the international efforts to make these definitions harmonized. EU (European Union) legislation on the production of migration data is introduced based on the relevant UN (United Nations) recommendations. In addition to the definitions, data sources and their breakdowns are reviewed from various perspectives to highlight how changes in the social environment shape such recommendations. The analysis reveals that the main challenges for official migration statistics are essentially the same as in the early 20th century, and the technological changes may help to overcome them.

KEYWORD: migration statistics, international migration, international recommendations

Az Európai Statisztikai Gyakorlati Kódexben szereplő, a felhasználók szempontjából kiemelten fontos kritériumok teljesítése a statisztikusok egyik legnehezebb feladata; biztosítaniuk kell a növekvő mennyiségű adatok előállításának módszertani megalapozottságát, minőségét, relevanciáját, időszerűségét, megbízhatóságát és összehasonlíthatóságát (*Eurostat* [2017]).

A tanulmányban – megalkotásuk szerinti sorrendben – azokat a nemzetközi, ezen belül európai uniós ajánlásokat ismertetem, amelyek az adat-előállítóknak és -felhasználóknak nyújtanak támogatást a migrációs statisztikai adatszolgáltatások elkészítéséhez, értelmezéséhez, továbbá biztosítják a vándorlásstatisztikai adatok nemzetközi szintű összehasonlíthatóságát. Bemutatom az ajánlások tartalmi fejlődését – megszületésüktől a 2020. évi nemzetközi vándorlásstatisztikai ajánlás felülvizsgálatáig –, valamint elemzem társadalmi rendszerbe ágyazottságukat.

Annak érdekében, hogy a vándorlásstatisztikai adatok nemzetközileg is összehasonlíthatók legyenek, a nemzetközi szervezetek már a XX. század elején elkezdtek kidolgozni az erre vonatkozó ajánlásokat. Ebben a tevékenységben az ENSZ, illetve annak elődszervezete, a Népszövetség, valamint a nemzetközi statisztikai szervezetek közül a Nemzetközi Statisztikai Intézet a kezdetek óta vezető szerepet tölt be.

A nemzetközi vándorlás¹ és a népesség statisztikai szempontú meghatározása szorosan összefügg, hiszen akkor tudjuk megállapítani a populáció egyik részsokaságáról (például a bevándorlókról), hogy a népesség részét képezi, ha megfelelően kidolgozott népességdefinícióval rendelkezünk. A migráció folyamata valójában egy új népességhez csatlakozás aktusát jelenti, tehát a népességdefiníció nem választható el a migráció definíciójától (*Lanzieri* [2021] 543. old.).

Éppen ezért minden ország számára lényeges, hogy megfelelő népességdefiníció álljon rendelkezésre, amelynek azonban nemcsak elszigetelten kell helytállónak lennie, hanem lehetőség szerint az országok, illetve azok statisztikai rendszerei közötti összehasonlíthatóságot is biztosítania kell, ami lehetővé teszi a migrációban érintett népességadatok nemzetközi harmonizációját is.

A népességadatokat több szakpolitikai terület megkülönböztetett figyelme övezi, a célok kitűzésekor jelentőségük kiemelt, ezért megfelelő mérésük rendkívül fontos (*Lanzieri* [2019a] 2. old.).

A belföldi és a nemzetközi vándorlás mérésének fogalmi kerete a népességdefiníció szokásos lakóhely szerinti meghatározásán alapszik, amely az 1990-es évekre terjedt el (*Lanzieri* [2019b]). Azonban a szokásos lakóhely terminus technicusának

¹ A nemzetközi vándorlás kifejezést a nemzetközi migráció szinonimájaként használom a tanulmányban.

nemzetközileg egységes használata is nehézségekbe ütközik.² Ezek leküzdése érdekében több új elképzelés látott napvilágot: például elképzelhető a tényleges jelenlét, a regisztráció vagy a jogszabályban biztosított tartózkodási lehetőség vizsgálata is.

A nemzetközi migrációról számos statisztikai adat áll rendelkezésre, ám ezek nem minden kutatói kérdésre adnak választ. Ennek magyarázata az adatok eltérő értelmezésében, illetve a regisztrálási nehézségekben keresendő (*Golovics* [2019] 934. old.). Az elérhető statisztikák gyakran a könnyen mérhető információkat tartalmazzák, amelyek nem feltétlenül esnek egybe a kutatók vizsgálati céljaival. Eltérő kutatási problémák jelentkeznek a kivándorlás, illetve a bevándorlás vizsgálatakor. Ugyanígy elmondható, hogy más a jellegzetessége a globális áramlásoknak, és más szempontok érvényesülnek, ha a migránsok szelekciós tényezőit, a kivándorlás okait vizsgáljuk.

A vándorlásstatistika egyik legnagyobb kihívása, hogy az adatbázisokban tárolt adatok nem tartalmaznak egyedi információkat, általában csak meglevő aggregált adatok előre meghatározott szempontok szerinti bontásai találhatóak meg bennük (*Golovics* [2019] 940. old.).³

A globalizáció korában a gyors és viszonylag olcsó utazási lehetőségeknek köszönhetően a migráció is számos változáson ment keresztül. A migrációs mintázatok változatosabbak lettek, és tartalmukban, valamint strukturálisan is átalakultak. A változások mindenki számára érzékelhetők, de ezeket a migráció mérésére korábban használt fogalmi keretek csak nehezen követik, a bevándorlás-kivándorlás-visszavándorlás fogalmi hármában ragadtak meg.

A berögzült kategóriák árnyalására több kísérlet született, az egyik ilyen fogalom a cirkuláris migráció⁴. Olyan migrációs statisztikai ajánlás kidolgozására van szükség, amely képes reagálni az új típusú változásokra, valamint felhagy azzal a nézettel, hogy a migráció az ember életében egyszer bekövetkező, különleges jelentőségű esemény (*Ligeti* [2019] 328. old.).

Az utóbbi években egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a nemzetközi vándorlás eddig használt fogalmi keretei a jelenség változása miatt is megújításra szorulnak. A nemzetközi vándorlásstatistikai ajánlások 2021-ben előterjesztett átdolgozása is erre tesz kísérletet (*Csányi et al.* [2021] 97. old.).

² A szokásos lakóhely fogalmának többféle értelmezése lehetséges, a tartózkodás helyének vizsgálatakor eltérő megközelítések vannak gyakorlatban; nehézségbe ütközhet a tartózkodási szándék értelmezése, és az időszűrés is problémás lehet.

³ A mikroszintű adatok cseréje országszinten egyelőre nem megoldott, bár kétségtelen, hogy az ilyen típusú adatesere az Európai Statisztikai Rendszeren belül támogatott.

⁴ „Cirkuláris migráns az a személy, aki Magyarország határát legalább háromszor átlépte egy 10 éves időszakon belül, és minden alkalommal legalább 12 hónapot tartózkodott az érintett országokban (tehát Magyarországon és külföldön is). A cirkuláris migrációnak létezik egy másik, kiterjesztett definíciója is, amely az érintett országokban való tartózkodás hosszát legalább 90 napban (3 hónapban) határozza meg.” (https://www.ksh.hu/apps/meta.objektum?p_lang=HU&p_menu_id=220&p_ot_id=200&p_obj_id=7010)

1. Nemzetközi vándorlásstatisztikai ajánlások a XIX–XX. század fordulóján

A vándorlásstatisztika fejlesztésének szükségességében viszonylag korán, már a XIX. század végén megállapodásra jutottak a terület szakértői; e törekvés részeként a korai szakaszban jelentős előrelépés történt az egységes definíciók és adatgyűjtési eljárások kialakítása terén.

A Nemzetközi Statisztikai Intézet az 1891. évi bécsi konferencián tárgyalta a vándorlásstatisztika problematikusnak ítélt kérdéseit, majd ezt követően 1901-ben Budapesten és 1903-ban Berlinben is érintette a témát. Ugyanígy sor került a vándorlásstatisztika nehézségeinek tárgyalására a szervezet 1926-ban Rómában, 1929-ben Varsóban, majd 1931-ben Madridban megtartott ülésein is (*United Nations Recommendations* [1953] 13. old.).

A vándorlásstatisztika alapvető kérdéseit vitatták meg a nemzetközi migráció témájában 1924-ben, Rómában rendezett konferencián és az Interparlamentáris Unió 1927-ben, Rio de Janeiro-ban megrendezett ülésén is. A konferenciákon elhangzott megállapítások közül a legfontosabbakat az ENSZ a „Migrációs statisztika nehézségei” (*United Nations* [1949]) című kötetben jelentette meg 1949-ben. Ez a kiadvány a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet 1922-ben nemzetközi vándorlás témakörében elfogadott ajánlásainak és határozatainak szövegére épül, de tartalmazza a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet által „Nemzetközi vándorlásstatisztika” címmel (*Kraly–Gnanasekaran* [1987]) megrendezett 1932. évi genfi konferencia határozatait is (*United Nations Recommendations* [1953] 5. old.).

Említést érdemelnek a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet által a migrációs statisztika fejlődésének korai szakaszában tett lépések is. A szervezet 1919-es megalakulása óta aktív tevékenységet folytat a vándorlásstatisztika koordinációja, harmonizációja terén, azonban szakterületéhez kapcsolódóan elsősorban a munkaerő nemzetközi vándorlása áll vizsgálódásainak homlokterében; a XX. század elejéről származó definíciója alapján a nemzetközi vándor a nemzetközi utazó egyik altípusa (*United Nations Recommendations* [1953] 5. old.).

2. Az 1953-ban kiadott első nemzetközi vándorlásstatisztikai ajánlás

Az 1932-ben Genfben tartott nemzetközi vándorlásstatisztikai konferencia legfontosabb megállapításai közé tartozott, hogy a nemzetközi vándorlás fogalmába – a turistaforgalom kivételével – minden, országokon átívelő mozgás beleértendő.

Az 1953-as ENSZ-ajánlás is ezt a megközelítést követte, és arra a megállapításra jutott, hogy a nemzetközi migráció tekintetében megkülönböztethetünk állandó és ideiglenes bevándorlást vagy kivándorlást (az ideiglenes kivándorlás kategóriába a szezonális munkavállalást is beleértve) (*United Nations Recommendations* [1953] 5. old.). Már ez a dokumentum is kitért a határokon átívelő ingázás fogalmára, amely mind a mai napig problematikus területe a népesség- és a migrációs statisztika fogalmi rendszerének; úgy határozta meg a határon átívelő ingázást, hogy abban olyan személyek vesznek részt, akik a határ közelében laknak, egyszerűsített utazási dokumentummal rendelkezhetnek, és gyakran lépik át az országhatárt. Továbbá azt is rögzítette, hogy a határon átívelő ingázók kategóriáját becslés útján szükséges meghatározni, függetlenül a nemzetközi vándorlás egyéb főbb kategóriáitól.

Az 1953-as ajánlás még abból indult ki – az adott korszak történelmi adottságainak és technikai lehetőségeinek megfelelően –, hogy a nemzetközi vándorlástatisztikai adatok és a nemzetközi vándorlásban részt vevő személyek jellemzőire vonatkozó adatok gyűjtésére egyedül a határellenőrzéskor van mód a statisztikai adatlap segítségével, amelynek kitöltéséért az ország statisztikai hivatala a felelős. A határellenőrzést végzők mellé ezért olyan szakembereket helyeztek ki, akik statisztikai szakismerettel rendelkeztek.

Az információk gyűjtése a nemzetközi vándorlásról hagyományosan a határellenőrzés mellékfolyamatának, vagyis egy adminisztratív eljárás melléktermékének volt tekinthető. A vándorlástatisztikai adat-előállítás jelenleg is különböző adminisztratív eljárásokhoz kapcsolódik, a 70 évvel korábbi folyamatokhoz képest a fő különbség abban rejlik, hogy ma a vándorlással kapcsolatos adminisztratív folyamatokat informatikai háttér támogatja, de továbbra is elengedhetetlen az adatszolgáltatók (az adminisztratív adatforrások) és a statisztikai hivatal közötti szoros együttműködés, igaz nem a közös munkavégzés, hanem a statisztikai koordináció terén.

Az első ajánlás kísérleti jelleggel tartalmazott javaslatot a nemzetközi vándorlástatisztikai adatok mintavétel-alapú gyűjtésére, amely egyedi, illetve rendszeres mintavétellel vagy pedig állandó kérdőíves mintával történhetett (*United Nations Recommendations* [1953] 20. old.).

Az ajánlás a nemzetközi migráció meghatározását nem a vándorlás időtartama szempontjából közelítette meg, hanem az irányát tekintette elsődleges szempontnak, és ez alapján tett különbséget bevándorlás, illetve elvándorlás között, valamint bizonyos időtartamot meghaladó szándékolt tartózkodáshoz is kötötte. Eszerint a hosszú távú be-/kivándorló olyan személy (az adott ország állampolgára vagy külföldi), aki legalább egy évig terjedő tartózkodás szándékával érkezik az országba, illetve távozik onnan (*United Nations Recommendations* [1953] 17. old.). A két év és az azt meghaladó tartózkodást sajátos megfontolásból a hosszú távú nemzetközi vándorlás egyik alkategóriájának tekintette a dokumentum. Ezt a későbbi ajánlások felülírták azzal, hogy az egy év huzamos tartózkodást – és ennek rövidebb időközeit – határozták meg kritériumként.

A rövid távú nemzetközi vándor fogalmát is definiálta az 1953-as javaslatcsomag; ebbe a kategóriába tartoztak azok, akik egy év vagy annál rövidebb idejű tartózkodás szándékával érkeztek az adott országba, hogy fizetés ellenében munkát vállaljanak. A korszak és a migrációról alkotott társadalmi elképzelés sajátosságának tekinthető, hogy a dokumentum a rövid távú migráns kategóriáját szoros összefüggésbe hozta a keresőtevékenység céljából megvalósított nemzetközi vándorlással.

A látogatók kategóriájába tartozók szintén egy év vagy annál rövidebb ideig tartózkodtak adott országban, de fizetés ellenében nem végeztek tevékenységet. A kategória a látogatás célja alapján volt tovább bontható. Az egy évet meghaladó tartózkodást pedig már letelepedésnek tekintette az ajánlás.

A dokumentum a migrációban részt vevő személyek egyéb jellemzőinek gyűjtésére és az adatgyűjtés módjára (statisztikai adatlapok alkalmazására) is javaslatot tett. A gyűjtött adatok körét pedig a migrációban érintett személyek főbb demográfiai mutatóin túl már kiterjesztette az állampolgársági és születési ország szerinti kategóriákra is. A nemzetközi vándorlásban részt vevő személyek egyéb jellegzetességei közül ajánlást tartalmazott a foglalkoztatási kategóriák elérhetőségére vonatkozó adatszolgáltatásra is (*United Nations Recommendations* [1953] 17. old.). Itt szükséges megemlíteni, hogy a foglalkoztatási jellemzők gyűjtése jelenleg, közel hét évtizeddel később is nehezen megvalósítható feladat.

Az ENSZ első ajánlásgyűjteménye előremutató volt, ugyanis a hosszú távú nemzetközi vándorlásban részt vevő személyeknél a családi állapotra és képzettségi szintre, a rövid távú nemzetközi vándorlásban résztvevők esetében pedig a foglalkozási kategóriákra és az állandó lakóhelyre vonatkozó adatok gyűjtését tartotta szükségesnek (*United Nations Recommendations* [1953] 17. old.). Megjelent továbbá a következő és előző szokásos lakóhellyel rendelkező népesség kategóriájára vonatkozó adatgyűjtés igénye is, amely adatkör előállítását a mai napig nagy kihívást jelent.

Az 1953-as ajánlást nemzetközi szinten viszonylag kevés helyen alkalmazták, amelyre magyarázatul szolgálhat, hogy alig volt ismert, és egyre több országban törekedtek a bonyolult határellenőrzési folyamat – amely során a statisztikai adatlap is kitöltésre került – egyszerűsítésére.

3. A vándorlásstatisztikai ajánlások megújítása az 1970-es években

Az 1960-as években végbement változások rávilágítottak arra, hogy a határon történő adatrögzítés módszere már nem megfelelő eljárás a nemzetközi migráció mérésére (*United Nations Recommendations* [1976] 2. old.). A világ országainak

többsége a XX. század közepén még a szigorú határellenőrzés fenntartásában volt érdekelt, és ebben a körülményes rendszerben nem jelentett kirívó nehézséget a vándorlássztatistikai adatgyűjtés céljait szolgáló adatlap kitöltése. Az 1970-es évekre a fejlettebb országok egy része a kereskedelem és a szállítás fejlődésével a forgalom gyorsítása céljából jellemzően a határellenőrzés formalitásainak eltörlésében vált érdekeltté. Ezek az országok a szigorú határellenőrzés lebontásával egyidejűleg más módszerrel kívántak a nemzetközi vándorlásról adatokhoz jutni. Ebben az időszakban a nemzetközi migráció mintázatai is jelentős átalakuláson mentek keresztül: például ekkor alakult ki az a gyakorlat, hogy a nyugat-európai fejlettebb gazdasággal rendelkező országok munkaerőhiányát a külföldről érkező szezonális munkavállalók elégítik ki. Az ő szokásos lakóhelyük a vándorlás célországában van, származási országukba pedig csak ritkán térnek vissza.

Az 1976-ban kiadott ajánlás meghatározó eleme volt a nemzetközi vándorlásban résztvevők megkülönböztetése más nemzetközi mozgásban (ingázás, turizmus) érintett személyektől a tartózkodás szándékától függően (azaz, hogy az illető saját bevallása szerint mennyi ideig és milyen célból szándékozik az országban tartózkodni). Ahhoz azonban, hogy a vándorlás más jellegzetességéről is adatokhoz jussunk, inkább a vándorlás tényszerű jellegzetességeinek (a már megvalósult vándorlási jelenség) vizsgálatára van szükség, semmint a szándék részletesebb elemzésére (*United Nations Recommendations* [1976] 3. old.).

Az 1976-ban felülvizsgált ajánlás újdonsága a nemzetközi vándor állapotstatisztikai (stock) fogalmának bevezetése volt, amelynek kapcsán a lakóhely fogalmi jellegzetessége is előtérbe került. A tartózkodás időtartamának meghatározása segítséget nyújtott a turista és a nemzetközi vándor közötti különbségtétel pontosításában. Ez a dokumentum az egy év időintervallumot tekintette döntőnek a nemzetközi vándorlás szempontjából; alapvetően a tartós és a rövid távú nemzetközi vándorlás között tett különbséget. A tartózkodók stock adata azon személyek összessége, akik külföldön születtek, és több mint egy éve tartózkodnak az országban. A lakóhely fogalom jogi kategória, és nincs nemzetközi szinten bevett egységes meghatározás arra, hogy mikortól rendelkezhet egy személy lakóhellyel (*United Nations Recommendations* [1976] 4. old.). A lakóhellyel rendelkezés tényét mint a nemzetközi migráció definiálásához felhasználható kritériumot az ajánlás a nemzetközi szinten eltérő fogalomhasználat miatt nem tekintette elfogadhatónak, ezért a migráns személyét az adott országban megvalósított tartózkodás időtartamával vagy az országból való távollét időtartamának meghatározásával kívánta definiálni.

Erre reflektált az ajánlás azon megközelítése, hogy rövid távúnak tekinthető az a vándorlás, amely egy év vagy annál rövidebb időtartamú, és valamilyen keresőtevékenységre irányul. A keresőtevékenységet folytatóhoz csatlakozhattak hozzátartozók és háztartási alkalmazottak is (*United Nations Recommendations* [1976] 4. old.), akikről szintén szükséges volt adatokat gyűjteni. Továbblépést jelentett az 1953-ban

született dokumentumhoz képest, hogy az 1976-os ajánlás bevezette a visszatérő vándor definícióját: az a személy, aki egy évet nem meghaladó, keresőtevékenységre irányuló külföldön tartózkodást követően tér vissza az országba, ahol korábban legalább egy évig élt.

Az 1970-es években a migráció témájával foglalkozó szakemberek a rövid távú bevándorlóról azt feltételezték, hogy munkavállalás céljából folytatott rövid idejű tartózkodás után visszatér származási országába.

Ekkorra már szerteágazóbbá váltak a vándorlásstatisztikai adatok forrásai. Az 1953-ban kiadott ajánlás csupán a határon kitöltött kérdőívet és az adminisztratív adatforrásokat említette, a későbbiekben azonban a felhasználható adatforrások köre kibővült a mintavételen alapuló kérdőíves adatfelvételekkel. Az országok többsége a nemzetközi vándorlással kapcsolatos különböző adatgyűjtési lehetőségeket együttesen alkalmazta (*United Nations Recommendations* [1976] 18. old.).

Az ajánlás a nemzetközi vándorlásban részes személyek adatainak különböző bontásaira is adott javaslatot a migráció iránya (ki-, be-, illetve visszavándorlás, stock adatok), valamint a tartózkodás időtartama szerint.

Súlyponteltolódás figyelhető meg a hosszú távú bevándorlókra vonatkozó statisztikai adatok gyűjtése irányába. Esetükben az alapvető demográfiai mutatókon túl a családi állapotra, a születési országra és az előző huzamos tartózkodás országára vonatkozó adatgyűjtés is javasolt. A bevándorlási célok közül a tanulási és a munkavállalási cél kiemelt (*United Nations Recommendations* [1976] 18. old.).

A rövid távú migráció is az alapvető demográfiai mutatókkal írható le, de az ajánlásban itt egyértelmű túlsúlyban vannak a munkavállalási migrációval összefüggő adatgyűjtési javaslatok. Ez szintén összhangban van azzal az elképzeléssel, hogy a „vendégmunkások” rövid időtartamra érkeznek – mintegy a helyi munkaerőhiány enyhítésére –, majd visszatérnek származási országukba.

Az 1976-os ajánlás sajátossága, hogy a stock adatok gyűjtése kapcsán külön kiért a 15 éves és annál idősebb női népességre vonatkozó termékenységi adatok fontosságára.

4. Az 1998-ban átdolgozott vándorlásstatisztikai ajánlás

Az 1976-ban kiadott vándorlásstatisztikai ajánlások megjelenését követően ismét több mint húsz évnek kellett eltelnie azok következő felülvizsgálatáig, amelyre 1998-ban került sor (*United Nations Recommendations* [1998]). Az átdolgozás szükségességét az indokolta, hogy a nemzetközi vándorlás szerepe jelentősen megnőtt az 1976 óta eltelt időszakban, és fokozódott az adatok iránti igény is.

A korábbihoz hasonlóan az 1998-as ajánlásban is szerepelt, hogy a nemzetközi vándorlásra vonatkozó adatigények a be-, illetve a kivándorlás tekintetében aszimmetrikusak (*United Nations Recommendations* [1998] 2. old.). Az országok jellemzően nagyobb érdeklődést mutatnak azok iránt, akik belépnek a területükre, majd ott hosszabb vagy rövidebb tartózkodás céljából letelepednek, mint azok iránt, akik önszántukból külföldre távoznak, illetve a vándorlási eseményeket vizsgálva nagyobb figyelmet szentelnek saját állampolgáraik – jellemzően munkavállalási célú – kivándorlására, mint visszatérésükre.

Az ilyesfajta aszimmetrikus figyelem azért jöhetett létre, mert a bevándorlók hosszabb tartózkodásuk során igénybe vehetik a társadalmi ellátórendszerek szolgáltatásait, és jelenlétük integrációs problémákat is felvethet az állam számára, ugyanakkor saját állampolgárai külföldi tartózkodása esetén jogaik védelmezője kíván lenni (*United Nations Recommendations* [1998] 2. old.).

Azokban az országokban, ahol elsősorban a kivándorlás a jellemző, a döntéshozóknak információkra van szükségük a külföldön élő állampolgáraik által hazautalt jövedelmek nagyságáról és azok helyi gazdaságra gyakorolt hatásáról, azaz arról, hogy milyen módon befolyásolják a hazautalt jövedelmek a befektetéseket és a fejlődést.

Az 1998-as ajánlás értelmében nemzetközi vándor az a személy, aki megváltoztatja szokásos lakóhelyét. A szokásos lakóhely szerinti ország az az ország, ahol az adott személy lakik, ahol él, és napi pihenőidejének túlnyomó többségét tölti (*United Nations Recommendations* [1998] 9. old.). A dokumentum kidolgozói arra a következtetésre jutottak, hogy a lakóhely mint statisztikai fogalom használatát nem kell kerülni, hanem kifejezetten alkalmazandó annak érdekében, hogy megte-remtődjön az összhang más nemzetközi statisztikai ajánlásokkal (*United Nations Recommendations* [1998] 9. old.).

A szokásos lakóhely definícióját a népszámlálási ajánlásból vette át a vándorlásstatisztika; a népszámlálások tekintetében ez azt a helyet jelenti, ahol a népszámlálás idején lakik az adott személy. A szokásos lakóhely nem feltétlenül az a hely, ahol a személyt a népszámláláskor összeírják, és a bejelentett lakóhelyével sem biztos, hogy megegyezik. Lehetnek olyan esetek, amikor nem egyértelmű a szokásos lakóhely meghatározása: olyan személyeknél, akik akár több lakóhellyel is rendelkeznek, például diákok (kollégium-otthon), katonák (laktanya-otthon). Ilyenkor annak eldöntése, hogy melyik számít szokásos lakóhelynek, az ott töltött idő hossza alapján lehetséges.

Az 1998-ban megalkotott ajánlás is tárgyalja a hosszú, illetve a rövid távú migráció fogalmát, a korábbihoz képest azzal a különbséggel, hogy a definíció egyik alkotóelemeként a szokásos tartózkodási helyet alkalmazza: az a személy számít hosszú távú vándornak, aki legalább 12 hónap időtartamra hagyja el a szokásos tartózkodási helye szerinti országot.

Rövid távú migrációról pedig akkor beszélünk, ha a vándorlásban részt vevő személy legalább három hónap, de kevesebb mint 12 hónap időtartamra változtatja meg a szokásos lakóhelye szerinti országot. A 3 hónapot meghaladó, de 12 hónapot el nem érő nemzetközi vándorlás, ha kikapcsolódás, nyaralás, látogatás, orvosi kezelés vagy vallási zarándoklat céljából történik, nem tekinthető nemzetközi vándorlásnak (*United Nations Recommendations* [1998] 10. old.).

Természetesen lehetnek olyan népességcsoportok is, amelyekhez nem, vagy csak nehezen kapcsolható egy meghatározott lakóhely; ilyenek például a határon át ingázó munkavállalók. Hasonlóan nehézséget okozhat egy szokásos lakóhelyhez kötni a diplomáciai testületek tagjait⁵ (*United Nations Recommendations* [1998] 16. old.) vagy a fegyveres erők állományába tartozókat, ha másik országban állomásoznak.

A korábbi vándorlásstatisztikai ajánlás alapvetően három felhasználható adatforrást, a határon történő közvetlen adatgyűjtést, a nyilvántartásokból elérhető adatokat és a kérdőíves felméréseket jelölte meg. A kor társadalmi és technikai lehetőségeihez igazodva az adatforrásoknak ezt a felsorolását már nem találták kellően pontosnak és részletesnek, ezért az aktuális kutatások felhasználásával további pontosítást láttak szükségesnek az ajánlás kidolgozóit.⁶ Az érvényben levő ajánlások alapján az adatforrások csoportosítása:

- adminisztratív adatforrások;
- egyéb adminisztratív adatforrások (közvetlenül nem a vándorláshoz kapcsolódók, hanem annak valamilyen kísérő eseményéhez [adózás, tanulás, kényszerintézkedés stb.]);
- határátkeléskor kitöltött kérdőív;
- háztartási mintán alapuló kérdőív.

A XX. század végén, illetve a XXI. század elején eltolódás történt az adminisztratív adatforrások irányába, amelyek a vándorlásstatisztika céljaira is jól felhasználhatók. Ez a fejlődés az adatforrásokban található „életjelek” vizsgálatának lehetőségét is jelenti egyben⁷ (*United Nations Recommendations* [1998] 17. old.).

⁵ Szokásos lakóhelyük a küldő országukban van, de külföldön dolgoznak a küldő ország kormányának megbízásából.

⁶ *Bilsborrow et al.* [1997] a következő adattforrások megnevezését javasolták: népesség-nyilvántartás, külföldi állampolgárok nyilvántartása, kiadott tartózkodási engedélyek nyilvántartása, kilépéskor kitöltött adatlapok nyilvántartása, munkavállalási engedélyek nyilvántartása, kivándorló munkavállalók adatai, menedéjogi kérelmek, a tartózkodást legalizáló intézkedések adatai, határforgalmi statisztikák, népszámlálások, háztartási adatfelvételek.

⁷ *Hoffmann és Lawrence* [1996] a nemzetközi vándorlás mérésére alkalmas forrásnak tekintették az adó- és társadalombiztosítási nyilvántartásokat, a cégbázisokat, az államtól eltérő biztosítási rendszerben biztosítottak nyilvántartását, a munkaerőközvetítő-cégek nyilvántartását, valamint az idegenrendészeti eljárás és kitoloncolás alatt álló személyek nyilvántartásait.

Az 1998-as ajánlás meghatározó pontja, hogy különbséget tesz a tartózkodás szándékolt és engedélyezett időtartama között, utóbbi esetben a tartózkodási engedéllyel történő beutazásokra utalva (*United Nations Recommendations* [1998] 18. old.).

Tényszerű megállapítása a dokumentumnak, hogy az adminisztratív adatforrások evolúciós jellegű fejlődésen mennek keresztül; 1976-ban nem is léteztek még olyan adatforrások, amelyekről az 1998-as ajánlás már említést tesz.

A különböző adatforrások segítségével egyben a vándorlás egy-egy eltérő szegmensének mérésére is lehetőség nyílik.

Az ajánlás a menekültekre vonatkozóan – mint a migráció többi alcsoportjától eltérő jellegzetességű csoportra tekintettel – kitért a menedékjogi eljárások statisztikai adatgyűjtésének fontosságára is; ez is újdonságot jelentett a korábbi ajánlásokhoz képest. A menedékjogi eljárások adatai szükségesek ahhoz, hogy megbízható és megalapozott információk álljanak rendelkezésre a menedékjogi eljárásokról és a kényszermigráció jelenségéről.

Az 1990-es években a külföldiek belépését és letelepedését korlátozó intézkedésekkel igyekeztek elérni, hogy jelenlétük átmeneti jellegű legyen, és ne váljon tartóssá (*United Nations Recommendations* [1998] 2. old.). Éppen ezért több országban is jellemzővé vált, hogy a munkavállalási céllal bevándorlóknak rövid távú tartózkodásra jogosító engedélyeket állítottak ki, a nemzetközi védelmet kérelmezőket pedig csak átmeneti védelemben részesítették, ami növelte a migrációban résztvevők sokféleségét. Statisztikai szempontból ez odavezetett, hogy a nemzetközi migráció leírására rendelkezésre álló egy-két kategória már nem volt elegendő a sokszínű jelenség jellemzésére.

5. Az ENSZ migrációs statisztikai ajánlásainak 2020. évi felülvizsgálata

A nemzetközi vándorlásban résztvevők egységes definiálására a XX. század elejétől kezdve voltak törekvések (*United Nations Recommendations* [1998] 4. old.). Ezt a célt szolgálta a század második felében kiadott három ENSZ-ajánlás is, azonban az országok továbbra is gyakran eltérően határozták meg a nemzetközi vándorlásstatisztikában előforduló fogalmak tartalmát, ami inkonzisztenciához vezetett.

Az ENSZ Statisztikai Részlege⁸ az ENSZ Nemzetközi Vándorlással Foglalkozó Szakértői Csoportja⁹ irányításával kezdeményezte az 1998-as ajánlások felülvizsgá-

⁸ <https://unstats.un.org/home/>

⁹ <https://unstats.un.org/unsd/demographic-social/migration-expert-group/>

latát. Az elmúlt 20 évben a migráció olyan újfajta mintázatot vett fel, amelyről a korábbi útmutató nem rendelkezett, illetve nem is rendelkezhetett ajánlással. Az emberek ma már sokkal könnyebben változtathatják meg lakóhelyüket, akár országhatárokon átlépve, mint tették ezt az 1990-es évek végén. Az új közlekedési módok és kommunikációs technológiák megszületése a kontinensek közötti új típusú migrációs mozgások kialakulását is magával hozta.

A migráció egységes mérésének nehézsége abban rejlik, hogy a világ több térségében is léteznek olyan egyezmények, amelyek lehetővé teszik a részes országok számára a szabad mozgást és a másik, szerződésben részes tagállamban való tartózkodást. Az országok közötti mozgásnak ez a szabadsága még a fejlett statisztikai rendszerrel rendelkező országokat is kihívás elé állítja a vándorlás nyomon követésében.

A nemzetközi migráció egyes formáinak – például a határon átívelő vagy a szezonális munkavállalás – szakpolitikai jelentősége még inkább felértékelődött, és már a migráns munkavállalókra vonatkozó ajánlás részét képezik (*ILO* [2018]). Az ilyen típusú nemzetközi mozgások jellegzetessége, hogy a nemzetközi vándorlás időtartama nem éri el az általánosan elfogadott ajánlásokban szereplő 12 hónap időtartamot.

Az egységes statisztikai számbavételt biztosító népességdefiníciók közül jelenleg a szokásos lakóhellyel rendelkező népesség fogalmának használata a bevett gyakorlat (amikor a tényleges lakóhely alapján történik a számbavétel), annak ellenére, hogy másfajta (például a bejelentett lakcímen alapuló) metódusok is elterjedtek. A népesség definiálásának sokfélesége a migráns populáció eltérő meghatározásaiból ered. A jól kiépült adminisztratív nyilvántartásokon alapuló statisztikai rendszerekkel rendelkező országokban a bevándorló személy az, aki újonnan regisztrál a nyilvántartásba (például lakcímnnyilvántartásba), ebből következőleg pedig a kivándorló az, aki kijelentkezik abból (*UNDESA* [2021]).

Az 1998-ban elfogadott ajánlásokkal kapcsolatban kritikai élű kérdések is felmerültek. Vajon a hosszú távú migrációra és a szokásos lakóhellyel rendelkező népességre vonatkozó definíciók nem túl merevek a modern világban végbemenő változások jellemzéséhez? Mennyire felelnek meg ezek az ajánlások a szakpolitikák által támasztott igényeknek, vagyis mennyire képesek megfelelő minőségű adatot szolgáltatni a nemzetközi migráció jelenségéről és egy adott ország társadalmi, gazdasági jellegzetességeiről? Továbbá milyen mértékben tükrözik azokat a változásokat, amelyek egy külföldre vándorló személy életében lezajlanak, vagyis, hogy adott esetben a látogatás céljából beutazó személyt külföldi állampolgárságú bevándorlóként regisztrálják-e, vagy megkapja az állampolgárságot honosított státusú bevándorlóként?

Elképzelhető, hogy az ajánlásokban szereplő definíciók túl komplexek, és csak kellően fejlett, adminisztratív nyilvántartásokon alapuló statisztikai rendszerrel

rendelkező országok képesek az új típusú nemzetközi migrációs mozgásokra vonatkozó adatok előállítására (UNDESA [2021]).

Az 1998 óta eltelt 20 évben a nemzetközi migráció mérésének módszerei is megváltoztak, több ország áttért az adminisztratív nyilvántartásokon alapuló népesedési statisztikai rendszerre, ahol a népesség-nyilvántartás adatait más adminisztratív forrásból származó adatokkal kapcsolják össze. Ez az eljárás egyrészt hatékonyabbá teszi a statisztikák előállításának módját, másrészt korlátai is vannak: például a szokásos lakóhellyel rendelkező népesség fogalmi keretének megfelelő statisztikai adatok nem állíthatók elő pusztán adminisztratív adatforrásból, vagyis az adminisztratív adatok rendszerint a regisztrált népességet tartalmazó statisztikai adatok előállítására biztosítanak lehetőséget.

Az ENSZ nemzetközi vándorlásstatisztikai ajánlásait átdolgozó munkacsoport az 1998-ban megkezdett irányt követve a szokásos lakóhely fogalmából kiindulva határozta meg a nemzetközi vándorlásban résztvevőket: a népességet a szokásos lakóhely jellege alapján két csoportra bontotta, amelyek a következők:

1. lakónépesség és nemzetközi vándorlásban részt vevő népesség;
2. lakóhellyel ideiglenesen nem rendelkező népesség és ideiglenes nemzetközi vándorlásban résztvevők (ez utóbbi kategóriába minden olyan vándorlási esemény beletartozik, amely határátlépéssel jár, természetesen azok kivételével, amelyek magukba foglalják a szokásos lakóhely megváltoztatását) (UNDESA [2021] 7. old.).

A javaslat az ENSZ népszámlálási ajánlását követte, amikor a lakóhely definiálásánál a 12 hónapos időkritériumot vette alapul (UNDESA [2017] 178. old.).¹⁰

A 2020. évi tervzet kiemelkedő jelentősége, hogy nagy hangsúlyt fektet az ideiglenes népességmozgások nyomon követésére, amely szintén meghatározó egy ország gazdasági és társadalmi szerkezete szempontjából. Ideiglenes népességmozgás kategóriájába sorolható minden olyan országhatáron átlépő mozgás, amelynek időtartama az egy éjszakát meghaladja, de nem jár a szokásos lakóhely megváltoztatásával (Charles-Edwards *et al.* [2020]).

A tervzet egyik legnagyobb újdonsága a korábbi ajánlásokhoz képest, hogy a nemzetközi vándorlás, illetve a nemzetközi mobilitás flow (áramlás jellegű) és stock adatai közötti összhang megteremtésére törekszik. A rövid távú népességmozgás

¹⁰ a) a szokásos lakóhely azt a helyet jelenti, ahol a személy az elmúlt 12 hónap többségét töltötte vagy szándékozott tölteni (ez lehet akár hat hónap és egy nap), ebbe nem tartozik bele a nyaralás, illetve a munkavégzés célú ideiglenes távollét.

b) az a hely, ahol az adott személy legalább 12 hónap időtartamot tartózkodott vagy szándékozott tartózkodni, nem beleértve a nyaralás vagy a munkavégzés célú távollétet.

kategóriájába sorol minden olyan mozgást, amely esetén a tartózkodás időtartama nem éri el a lakóhely bejelentéséhez szükséges minimum tartózkodási időt.¹¹

Az ajánlástervezet koncepcionális újdonsága, hogy a nemzetközi vándorlásban érintett népesség meghatározásához a születési országot tekinti kiindulási pontnak. Állampolgárság változtatásra egy embernek az élete során többször van lehetősége, míg a születési országa nem változik.¹² Nemzetközi vándornak ezek alapján azt a személyt tekinthetjük, aki nem a születése szerinti országban él; ez arra utal, hogy a személy élete során legalább egyszer vándorolt.

A születési ország alapján megvalósuló adatrögzítés nem teszi lehetővé az arra vonatkozó adat előállítását, hogy mikor vándorolt be az adott személy az országba, illetve mennyi ideig szándékozik ott tartózkodni. Az állampolgárrá válás statisztikailag meghatározó mutató, hiszen ez a bevándorló magasabb fokú társadalmi integrálódását mutatja.

6. Vándorlásstatisztikai ajánlások megjelenése az Európai Unió joganyagában

Az EU-ban (Európai Unió) a vándorlás meghatározásakor a nemzetközi gyakorlat érvényesül, itt azonban nem ajánlások alapján szerveződik a vándorlásstatisztikai adatok gyűjtése, hanem jogszabályi kötelezettségeknek megfelelően. Az EU jogszabályrendszere az elsődleges – a szerződéseket fedi le és az uniós jog kiindulópontjaként szolgál –, illetve a másodlagos jogszabályokból áll. A másodlagos jogszabályok a szerződésben lefektetett elveken és célkitűzéseken alapuló jogszabályok, idetartoznak a rendeletek, az irányelvek, a határozatok, az ajánlások és a vélemények. Az uniós rendeletek hatályba lépésüket követően a tagállamokban automatikusan és egységesen alkalmazandók.

Az európai vándorlásstatisztika legfontosabb fogalmi rendeletben rögzítettek, így ezek jellegéből eredően valamennyi tagállamban érvényesek. A jelenleg hatályos rendeletek alapján a tagállamok a demográfiai és népmozgalmi statisztikákat a szokásos lakóhely definíciója alapján a legalább 12 hónap (tényleges vagy szándékolt)

¹¹ Ebbe a körbe beletartoznak a napi ingázók, a turisták, a vallásos zarándoklaton résztvevők, az üzleti célból utazók, az orvosi kezelés miatt utazók, a rokon- vagy baráti látogatáson levők, a szezonális munkavállalók és a munkavállalás miatt utazók. A mobil népesség e csoportjába sorolhatók a kényszmigráció részesei, illetve olyan menekültek, akik egy másik országba tartanak, vagy visszatérnek származási országukba. Ennek a csoportnak a részesei a környezeti körülmények és a klímaváltozás miatt lakóhelyüket elhagyni kényszerülők is.

¹² Kivéve, amikor egyes államalakulatok felbomlanak és újak alakulnak (például Csehország és Szlovákia létrejötte).

tartózkodás időkritériumának betartásával vagy a regisztrált, jogszerű lakóhely nemzeti definícióját alkalmazva állítják elő. A nemzeti definíció azt jelenti, hogy a tagállamok a 12 hónaptól eltérő tartózkodási időt is meghatározhatnak a tartózkodók számbavételekor, és az Európai Unió statisztikai hivatalának, az Eurostatnak mindezt el kell fogadnia a 1260/2013 EU-rendelet 3. cikke alapján (*Az Európai Unió Hivatalos Lapja* [2013]). A Tanácsban a minősített többségi szavazás céljából a tagállamok kötelesek a szokásos lakóhely definíciót alkalmazni a 12 hónap (tényleges vagy szándékolt) tartózkodás figyelembevételével szintén e rendelet 4. cikke értelmében.

6.1. Az Európai Statisztikai Rendszer nemzetközi vándorlás meghatározása

Az EU nép- és lakásszámlálásokat szabályozó 763/2008 EK rendeletének értelmében (*Az Európai Unió Hivatalos Lapja* [2008]) a népesség a referenciaidőpontban a szokásos lakóhelyen tartózkodó országos, regionális és helyi népességet jelenti.

A 1260/2013 EU-rendelet (*Az Európai Unió Hivatalos Lapja* [2013]) az ENSZ 1998-as vándorlásstatisztikai ajánlásával összhangban határozza meg a szokásos lakóhely fogalmát¹³.

Az EU tagállamai az Eurostatnak (*EU Bizottság*) a 862/2007 EK rendelet 3. cikke alapján (a továbbiakban: vándorlásstatisztikai rendelet)¹⁴ (*Az Európai Unió Hivatalos Lapja* [2008]) továbbítanak statisztikai adatokat. A rendelet nemzetközi vándorlás definíciója megegyezik az ENSZ 1998-as vándorlásstatisztikai ajánlásában szereplő meghatározással:

„»bevándorlás«: az a cselekmény, amely során a személy – akinek a korábbi szokásos tartózkodási helye egy másik tagállamban vagy harmadik államban volt – a szokásos tartózkodási helyét egy tagállam területére teszi át, amely tartózkodás időtartama legalább 12 hónapos, vagy várhatóan legalább annyi”;

„»kivándorlás«: az a cselekmény, amely során a korábbi szokásos tartózkodási helyét az egyik tagállamban elhagyó személy azt egy másik tagállamba teszi át legalább 12 hónapos, vagy várhatóan legalább ilyen hosszú időtartamra” (*Az Európai Unió Hivatalos Lapja* [2008]).

A vándorlásstatisztikai rendelet szokásos tartózkodási hely meghatározása is összhangban van az ENSZ 1998-as ajánlásával. Az EU-tagállamok statisztikai hiva-

¹³ Az 1998-ban elfogadott vándorlásstatisztikai ajánlás szokásos lakóhely definíciója követi az ENSZ 1997-ben kiadott ajánlását a nép- és lakásszámlálásról (*UNDESA* [1997])

¹⁴ A nemzetközi migrációra, a szokásos tartózkodási hellyel rendelkező népességre és az állampolgárság megszerzésére vonatkozó statisztikák.

talai a statisztikai rendelet hatálya alatt továbbítják a nemzetközi vándorlásstatisztikai és az állampolgárság megszerzésére vonatkozó adatokat. A rendelet sajátossága, hogy a tagállamok idegenrendészeti eljárásokért felelős szervezetei¹⁵ számára is előír kötelezettségeket; ezek a szervezetek továbbítják a tartózkodási engedélyekkel, illegális migrációval és a bevándorlási jogszabályok végrehajtásával¹⁶ összefüggő statisztikai adatokat.

6.2. A vándorlásstatisztika adatforrásai az európai uniós jogszabályok alapján

A jogszabályok – jelen esetben a vándorlásstatisztikai rendelet (*Az Európai Unió Hivatalos Lapja* [2008]) – arra vonatkozóan is tartalmaznak részletes előírásokat, hogy a vándorlásstatisztikai adatszolgáltatások előállításához a nemzetközi ajánlásokkal összhangban, milyen adatforrások használhatók fel. Ugyanakkor a vándorlásstatisztikai rendelet sajátossága, hogy a taxatív felsorolás a már ismert adatforrásokon (a nyilvántartások, népszámlálások, mintavételes felmérések, egyéb felmérések) túl más megfelelő forrásokra is tartalmaz utalást, amelyek spektruma széles. Az európai statisztikákkal, illetve az európai statisztikát előállító statisztikai hivatalokkal szemben (elsősorban nemzeti statisztikai hivatalok) támasztott általános minőségi elvárásokkal összhangban a felhasznált adatforrásoknak szigorú minőségi kritériumoknak kell megfelelniük. E minőségi elvárásokat az Európai Statisztika Gyakorlati Kódexe egységes szerkezetben tartalmazza (*Eurostat* [2017a]).

6.3. A vándorlásstatisztikával szemben támasztott adatigények

A vándorlásstatisztikai rendelet jogszabályi jellegzetességéből adódóan – természetesen az ENSZ-ajánlásokkal összhangban – tételesen meghatározza az előállítandó adatok körét és azok bontásait. Az adatkörök a fontosabb demográfiai mutatókat, valamint az előző, illetve a következő szokásos tartózkodási helyre, továbbá a születési országra vonatkozó információkat tartalmazzák.

¹⁵ Jellemzően a tagállamok belügyminisztériumai, bevándorlási hivatalai és nemzeti rendőrségei.

¹⁶ Illegális tartózkodásra és kényszerintézkedésekre vonatkozó statisztikák.

7. Összegzés

A vándorlásstatistika kérdései már a XIX–XX. század fordulójától kezdve foglalkoztatták a terület szakértőit, akik legfontosabb kihívásnak a migráció fogalmi keretére vonatkozó definíciók kidolgozását tekintették, illetve a nemzetközi statisztikai adatok összehasonlíthatóságát lehetővé tevő fogalmi és módszertani harmonizáció megvalósítására törekedtek.

A nemzetközi vándorlás fogalmi meghatározásai (a migrációban részt vevő személyeket és a migrációs mozgást is beleértve) hosszú fejlődési folyamaton mentek keresztül, amelynek során voltak oldalágak, de a legutolsó, jelenleg is érvényes, 1998-ban kiadott ajánlás deklarálja a migrációs statisztikák összeállításának gyakorlatát nemzetközi szinten és az EU-ban egyaránt.

A vándorlásstatistika fő adatforrásai – szoros összhangban a társadalmi-technológiai feltételek változásával – szintén evolúciós fejlődésen mentek keresztül. Ennek során az ajánlások a határregisztrációs kérdőívek kitöltésétől a kérdőíves felvételek és az adminisztratív adatforrások alkalmazásáig jutottak el. Az első ENSZ által kiadott vándorlásstatisztikai ajánlás (*United Nations Recommendations* [1953]) az ír gyakorlatot emelte ki jó példaként,¹⁷ és ebből az eljárásból kiindulva jutott el az adminisztratív adatforrások alkalmazásának szükségességéig.

Az adatforrásokon túl a migráció cselekményének meghatározása is változott, amely alapvetően a szokásos lakóhely megváltoztatásával és a hozzá kapcsolódó időtartammal írható le. Az elmúlt 20-30 évben ez a definíció vált nemzetközileg elterjedté, ezt vette át az EU vándorlásstatisztikai rendelete is.

A nemzetközi vándorlás társadalmi beágyazottságát mutatja az is, hogy elsősorban az 1976-ban kiadott ajánlás idején, a rövid távú migrációt a munkavállalási célú migráció szándékával azonosították, vagyis azt feltételezték a dokumentum kidolgozói, hogy a bevándorlók (vendégmunkások) belátható időn belül elhagyják a vándorlási célországot. A legtöbb európai országban a rövid távú migráció jelenségét azokhoz a munkavállalókhoz kötötték, akik ideiglenes munkaszerződéssel érkeztek rövid időtartamú tartózkodás céljából (*de Haas–Castles–Miller* [2020] 27. old.).

A migrációs statisztikai definíciók és a hozzájuk szorosan kapcsolódó lakónépesség-definíciók átdolgozása jelenleg is folyamatban van az ENSZ és az Eurostat vándorlásstatistikával foglalkozó munkacsoportjaiban. Az EU nemzeti statisztikai hivatalainak vezetői a *Budapest Memorandum (a migrációs statisztikáról)* (*Eurostat* [2017b]) dokumentumban a népesség és a migráció harmonizált definiálásának fontosságát hangsúlyozták, valamint azt, hogy a meghatározások kialakítása-

¹⁷ Az ír statisztikai hivatal a vasúttársasággal együttműködve Észak-Írország és az Ír Köztársaság között utazóknál a statisztikai kérdőívet a vonaton töltette ki úgy, hogy a kitöltéshez nyugalmazott vasúti dolgozókat kértek fel, mivel ők megfelelő tapasztalattal rendelkeztek az utaskommunikáció terén.

kor figyelembe kell venni az új típusú migrációs mozgások jellegzetességeit és az adminisztratív adatforrások felhasználásának növekvő lehetőségét. A 2020. évi ENSZ-ajánlás újdonsága a nemzetközi mobil népesség definíciójának bevezetése, megkülönböztetve azt a migrációban érintett népességtől. Az EU-ban használatos népesség- és az ehhez kapcsolódó vándorlásdefiníció átdolgozása 2021 őszén még folyamatban volt.

Irodalom

- AZ EURÓPAI UNIÓ HIVATALOS LAPJA [2007]: *Az Európai Parlament és a Tanács 862/2007/EK rendelete (2007. július 11.) a migrációra és a nemzetközi védelemre vonatkozó közösségi statisztikákról, valamint a külföldi állampolgárságú munkavállalókra vonatkozó statisztikák összeállításáról szóló 311/76/EGK tanácsi rendelet hatályon kívül helyezéséről*. 50. évf. L 199. 07. 31. 23–29. old. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32007R0862&from=HU>
- AZ EURÓPAI UNIÓ HIVATALOS LAPJA [2008]: *Az Európai Parlament és a Tanács 763/2008/EK rendelete a nép- és lakásszámlálásról*. 51. évf. L 218. Augusztus 13. 14–20. old. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=OJ:L:2008:218:TOC>
- AZ EURÓPAI UNIÓ HIVATALOS LAPJA [2013]: *Az Európai Parlament és a Tanács 1260/2013/EU rendelete (2013. november 20.) az európai demográfiai statisztikákról (1)*. 56. évf. L 330. December 10. 39–43 old. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=OJ:L:2013:330:TOC>
- BILSBORROW, R. E. – HUGO, G. – OBERAI, A. S. – ZLOTNIK, H. [1997]: *International Migration Statistics: Guidelines for Improving Data Collection Systems*. International Labour Office. Geneva.
- CHARLES-EDWARDS, E. – BELL, M. – PANCZAK, R. – CORCORAN, J. [2020]: A framework for official temporary population statistics. *Journal of Official Statistics*. Vol. 36. Issue 1. pp. 1–24. <https://doi.org/10.2478/jos-2020-0001>
- CSÁNYI Z. – LIGETI A. S. – NOVÁK J. – URBÁN F. – ZÖLDI L. [2021]: A nemzetközi vándorlás fogalma és mérése a hazai hivatalos statisztikában. *Demográfia*. 64. évf. 1. sz. 79–102. old. <https://demografia.hu/kiadvanyokonline/index.php/demografia/article/view/2818/2708>
- EUROPEAN COMMISSION [2014]: *Note to the Members of the European Statistical System Committee*. Luxembourg. https://ec.europa.eu/eurostat/documents/13019146/13574152/Guidance-note-161116-ONAs_ESSC.pdf/eb127d43-2c7a-e202-59f3-649a639beb1d?t=1638524809136
- EUROSTAT [2017a]: *Európai Statisztika Gyakorlati Kódexe, a nemzeti statisztikai szervezetek és az Eurostat (az EU statisztikai hatósága) számára*. Luxembourg. <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/4031688/9394119/KS-02-18-142-HU-N.pdf/5a4e298a-40e4-472c-aadf-5b831841a634>

- EUROSTAT [2017b]: *Budapest Memorandum (A migrációs statisztikáról)* [2017]: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/7330775/7339365/FINAL+Budapest+memorandum.pdf/96a6db89-1395-44a5-8a46-85e8c49d576c>
- EUROSTAT [2020]: *Eurostat Database*. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/main/data/database>
- GOLOVICS J. [2019]: Migrációs statisztikák: kihívások és dilemmák. *Statisztikai Szemle*. 97. évf. 10. sz. 934–948. old. <https://doi.org/10.20311/stat2019.10.hu0933>
- DE HAAS, H. – CASTLES, S. – MILLER, M. J. [2020]: *The Age of Migration*. 6th Edition. Bloomsbury Publishing. London.
- HOFFMANN, E. – LAWRENCE, S. [1996]: *Statistics on International Migration: A Review of Sources and Methodological Issues*. International Labour Office. Geneva.
- ILO (INTERNATIONAL LABOUR OFFICE) [2018]: *Guidelines Concerning Statistics of International Migration*. Geneva. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---stat/documents/meetingdocument/wcms_648922.pdf
- KRALY, E. P. – GNANASEKARAN, K. S. [1987]: Efforts to improve international migration statistics: A historical perspective. *International Migration Review*. Vol. 21. No. 4. pp. 967–995. <https://doi.org/10.1177/019791838702100404>
- LANZIERI, G. [2019a]: *Towards a Single Population Base in the EU*. Working Paper No. 2. United Nations Economic Commission for Europe. Geneva. https://unece.org/fileadmin/DAM/stats/documents/ece/ces/ge.41/2019/mtg1/WP2_Eurostat_Lanzieri.pdf
- LANZIERI, G. [2019b]: *Towards a Single Population Base in the EU – 21st Meeting of the UNECE Group of Experts on Population and Housing Censuses*. European Commission. Brussels. https://unece.org/fileadmin/DAM/stats/documents/ece/ces/ge.41/2019/mtg1/27_Lanzieri_ENG.pdf
- LANZIERI, G. [2021]: Letter to the Editors. *Journal of Official Statistics*. Vol. 37. Issue 3. pp. 543–545. <https://doi.org/10.2478/jos-2021-0024>
- LIGETI, A. S. [2019]: Cirkuláris migráció Magyarországon. *Statisztikai Szemle*. 97. évf. 4. sz. 327–346. old. <https://doi.org/10.20311/stat2019.4.hu0327>
- UNDESA (UNITED NATIONS DEPARTMENT OF ECONOMIC AND SOCIAL AFFAIRS) [1997]: *Principles and Recommendations for Population and Housing Censuses. Revision 1*. New York. https://unstats.un.org/unsd/publication/SeriesM/SeriesM_67rev1e.pdf
- UNDESA [2017]: *Principles and Recommendations for Population and Housing Censuses, Revision 3*. New York. https://unstats.un.org/unsd/demographic-social/Standards-and-Methods/files/Principles_and_Recommendations/Population-and-Housing-Censuses/Series_M67rev3-E.pdf
- UNDESA [2021]: *Revised Overarching Conceptual Framework and Concepts and Definitions on International Migration Produced by the Expert Group on Migration Statistics*. New York. https://unstats.un.org/unsd/statcom/52nd-session/documents/BG-3g-TF2-Conceptual_Framework-E.pdf
- UNITED NATIONS RECOMMENDATIONS [1953]: *International Migration Statistics: Organization and Operation, Recommended Standards, Sampling*. New York.
- UNITED NATIONS [1949]: *Problems of Migration Statistics*. New York. https://unstats.un.org/unsd/demographic-social/Standards-and-Methods/files/Handbooks/international-migration/1950_POMS-E.pdf

UNITED NATIONS RECOMMENDATIONS [1976]: *Recommendations on Statistics of International Migration*. New York. https://unstats.un.org/unsd/demographic-social/Standards-and-Methods/files/Principles_and_Recommendations/International-Migration/SeriesM_58-E.pdf

UNITED NATIONS RECOMMENDATIONS [1998]: *Recommendations on Statistics of International Migration. Revision 1*. New York. https://unstats.un.org/unsd/publication/seriesm/seriesm_58rev1e.pdf